

регіональному та на локальному рівнях.

Список використаних джерел:

1. Пархоменко Н. М. Джерела права: проблеми теорії та методології: монографія. Київ: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2008. 336 с.
2. Трудове право України: навчальний посібник / за ред. П. Д. Пилипенка Київ: Істина, 2005. 208 с.
3. Венедиктов В.С. Трудове право України: підручники, Навчальні посібники. Київ: Істина, 2008. 384 с.
4. Болотіна Н. Б. Трудове право України : підручник. Київ: Знання, 2008. 860 с.
5. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996 р. № 30. Ст. 141.
6. Кодекс законів про працю України: Закон УРСР від 10.12.1971 № 322-08 / Відомості Верховної Ради УРСР. 1971. № 50. Ст. 375.

REFERENCES

1. Parkhomenko N. M. (2008). *Dzherela prava: problemy teorii ta metodologii [Sources of Law: The Problems of Theory and Methodology]* Kyiv: TOV «Vydavnytstvo «Iurydychna dumka» [in Ukrainian].
2. Pylypenko P. D. (Eds.). (2009). *Trudove pravo Ukrainy: navchalnyi posibnyk [Labor Law of Ukraine: a manual]*. Kyiv: Istyna [in Ukrainian].
3. Venedyktov V.S. (2008). *Trudove pravo Ukrainy – [Labor Law of Ukraine]*. Kyiv: Istyna [in Ukrainian].
4. Bolotina N. B. (2008). *Trudove pravo Ukrainy – [Labor Law of Ukraine]*. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].
5. Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28.06.1996 № 254k/96-VR [The Constitution of Ukraine: Law of Ukraine dated June 28, 1996 No. 254k/96-BP] (1996, July 23). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine. 30, article 141* [in Ukrainian].
6. Kodeks zakoniv pro pratsiu Ukrainy: Zakon URSR vid 10.12.1971 № 322-08 [Code of Labor Laws of Ukraine: Law of the USSR dated December 10, 1971 No. 322-08] (1971, December 10). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine. 50, article 375* [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 20.09.2018

УДК 331.25

Сокурєнко Олена Анатоліївна,

кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри галузевого права
та правоохоронної діяльності
Центральноукраїнського державного
педагогічного університету
імені Володимира Винниченка
elena-ljashenko4@rambler.ru

ФОРМУЛЮВАННЯ ПОНЯТІЙНОГО АПАРАТУ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

У статті розглядаються підходи до визначення поняття «пенсійне забезпечення». Обґрунтовано її сутність, місце в забезпеченні соціальної безпеки та цілі. Розроблено теоретичні засади щодо вдосконалення пенсійного забезпечення.

Ключові слова: пенсійне забезпечення, пенсія, пенсійна система, грошове забезпечення, страхові внески.

Sokurenko O. FORMULATION OF THE CONCEPTUAL APPARATUS OF PENSION SUPPLY

The article deals with approaches to the definition of "pension provision". It substantiates its essence, a place in the provision of social security and purpose. The theoretical bases for improvement of pension provision are developed.

Thus, in our opinion, to overcome the problems in the field of pension provision should be achieved through: firstly, increasing the financial solvency of the pension system; and secondly, a significant reduction in unofficial employment and a reduction in hidden unemployment; thirdly, raising wages and reducing unemployment; fourth, raising the retirement age, taking into account the demographic situation in the country; fifth, the prohibition of the introduction of new benefits not backed by proper funding; sixth, rational redistribution of expenditures between the Pension Fund, the State Budget and non-state social funds.

Key words: pension, pension, pension system, money security, insurance premiums.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку економіки України існує безліч проблем соціального та економічного характеру. Одна з найгостріших – це пенсійне забезпечення. Запровадження недержавного

Випуск 5. 2018

© О.А.Сокурєнко, 2018

пенсійного забезпечення є основним шляхом вирішення даної проблеми. Окрім того, ефективна діяльність ринку недержавного пенсійного забезпечення позитивно вплине на економіку в цілому, так як на такому ринку формуються довгострокові заощадження, що можуть бути використані як інвестиційні вливання в економіку. Тому на даному етапі розвиток недержавного пенсійного забезпечення є одним із пріоритетних напрямків економічної політики.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичним засадам проблематики у цілому та пенсійної зокрема присвячені наукові праці вітчизняних учених: Е.Лібанової, Б.Надточія, В.Новикова, О.Палій, М.Ріппи, В.Скураківського, П.Шевчука, В.Яценка, О.Яременка, а також зарубіжних науковців: Н.Волгіна, М.Вінера, В.Роїка, Дж.Стігліца, Р. Хольцмана, Е. Фулту, В. Венедіктова, С. Прилипка, В. Андрєєва, О. Ярошенка та ін.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає у формулюванні понятійного апарату пенсійного забезпечення та у розкритті його основних складових.

Виклад основного матеріалу. Поняття «пенсійне забезпечення» має давню історію свого розвитку, відповідно під впливом економічних, соціальних та демографічних процесів відбувалося його формування. розвитку нашої країни. Таким чином, в юридичній літературі досить детально розглянуто питання пенсійного забезпечення, зокрема, дефініцію «пенсія». В довідниковій літературі «пенсія» (лат. *pensio* - платні внесок, *pendo* - плачу) визначається як гарантована щомісячна грошова виплата, що надається громадянам після досягнення певного віку, у разі інвалідності, втрати годувальника, а також за вислугу років в окремих сферах трудової діяльності [8, с. 527]; грошове забезпечення, що видається громадянам щомісячно, у встановлених законом випадках (у разі старості, інвалідності та ін.), а також гроші, одержувані в рахунок такого забезпечення [1, с. 898].

М.Захаров вважає, що пенсія – це грошове забезпечення, що виплачується пенсіонерам і непрацездатним безкоштовно за рахунок суспільних фондів споживання у зв'язку з їх трудовою або іншою корисною для суспільства діяльністю в минулому, яке є основним джерелом для існування. Дещо по-іншому розглядає поняття «пенсія» В.Ачаркан, як «грошове утримання», що отримують громадяни із суспільних фондів споживання у випадках постійної або стійкої непрацездатності, або презюмованої, або встановленої медичним обстеженням; пенсія призначається громадянам за їх колишню працю або суспільно корисну діяльність і є для них постійним та основним джерелом засобів існування.

На законодавчому рівні поняття «пенсія» закріплено в Законі України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» як щомісячна пенсійна виплата в солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, яку отримує застрахована особа в разі досягнення нею передбаченого цим Законом пенсійного віку чи визнання її інвалідом, або отримують члени її сім'ї у випадках, визначених цим Законом. Однак не зрозуміло, чому йдеться мова про «щомісячні виплати» так як існують «разові».

Також пенсія визначається як, щомісячна грошова виплата фізичним особам із спеціально створених для цього Пенсійних фондів на умовах і в порядку передбаченими чинними нормативними актами; основний, найбільш масовий вид соціального забезпечення, головне джерело засобів існування для пенсіонерів, щомісячна пенсійна виплата, що здійснюється з солідарної системи у разі досягнення застрахованою особою пенсійного віку чи визнання її інвалідом та за умови втрати годувальника.

Таким чином, розглядаючи дефініцію «пенсійне забезпечення» ми також, повинні звернути увагу на сутність пенсійної системи та її поняття.

Поняття «пенсійна система», незважаючи на тривалість його використання, у вітчизняній науковій літературі трактується неоднозначно. Часто науковці розглядають це поняття як усталене і таке, що не потребує наукового опрацювання та деталізації його змістових характеристик, з чим не можна погодитися.

Пенсійна система інтегрує в собі певні підсистеми. Тому, на наш погляд, слушним є трактування М. Ріппи, що ця система є складним комплексом інститутів, відносин та механізмів, за допомогою яких здійснюється формування пенсійних фондів і створюються умови для пенсійного забезпечення непрацездатного населення [3].

Н. Волгін під пенсійною системою розуміє сукупність правових, економічних і організаційних інститутів і норм, які мають за мету надання матеріального забезпечення у вигляді пенсій громадянам при досягненні ними встановленого законодавством віку, настанні інвалідності, втраті годувальника і з інших підстав, визначених законодавством [6, с. 414; 7, с. 723].

У свою чергу, Л.Стожок розглядає пенсійну систему як складний організм, який поєднує економічні, соціальні і правові інститути, призначені для задоволення інтересів різних верств населення. Економічні, організаційні і правові форми резервування матеріальних ресурсів на випадок настання старості, інвалідності, втрати годувальника і є інститутами цієї системи [9].

Таким чином, пенсійна система за своєю структурою та змістом являє собою складний комплекс інститутів, відносин та механізмів, за допомогою яких формуються пенсійні фонди та створюються відповідні умови для пенсійного забезпечення непрацездатного населення.

Проаналізувавши понятійний апарат, слід зазначити, що основними рисами пенсій є: регулярність, систематичність, періодичність, виплати здійснюються у чітко встановлених законом випадках, має індивідуалізований характер, має грошовий зовнішній вираз. Ці ознаки визначають їхню правову природу, а також

визначені життєві обставини, з настанням яких пенсії виплачуються, а іноді вказуються і фінансові джерела, з яких здійснюються такі виплати. Що стосується пенсійної системи то необхідно виокремити основні її складові: соціальну пенсію, яка надається незалежно від наявності та величини трудового внеску після досягнення певного віку; трудову пенсію, яка призначається і виплачується відповідно до суми страхових внесків і трудового стажу; додаткову пенсію, яка забезпечується за рахунок додаткових внесків роботодавця та/або найманого працівника.

Таким чином, на наш погляд пенсія, пенсійна система є невід'ємним у пенсійному забезпеченні. Адже, пенсійне забезпечення - це база й одна з найважливіших соціальних гарантій стабільного розвитку суспільства, оскільки воно безпосередньо стосується всіх його верств.

У свою чергу, з етимологічної точки зору, пенсійним забезпеченням являється матеріальне забезпечення, яке надається з Пенсійного фонду України та Державного бюджету відповідно до встановлених державою правил особам пенсійного віку і непрацездатним громадянам, а також тим, які втратили годувальника з огляду на визнану суспільством об'єктивно існуючу необхідність надавати таким громадянам утримання за рахунок коштів, асигнованих на ці цілі державою. Це поняття є достатньо повним, так як визначає суб'єктів та об'єктів пенсійного забезпечення. Пенсійне забезпечення є основною складовою державної системи соціального захисту населення і безумовно, відображає характерні ознаки цієї більш вищої системи, яка представляє собою систему взаємопов'язаних грошових фондів, органів та установ, суб'єктів забезпечення, видів забезпечення та правових актів.

На нашу думку, пенсійне забезпечення, це система матеріальної підтримки і обслуговування людей, які через об'єктивні причини не можуть мати належного доходу, тобто це встановлений державою вид матеріального забезпечення громадян у вигляді пенсій та соціальних послуг, який надається із настанням пенсійного віку, досягненням трудового стажу або у зв'язку з втратою працездатності чи втратою годувальника за рахунок коштів Пенсійного фонду України, Фонду соціального страхування та Державного бюджету.

На основі наведених визначень до основних характерних ознак пенсійного забезпечення належать: по-перше, це регулярні грошові платежі; по-друге, кошти на виплату пенсій виділяються із спеціально створених для цього фондів; по-третє, розмір пенсії визначається індивідуально для кожного громадянина; по-четверте, пенсії призначаються з настанням пенсійного віку, досягненням трудового стажу або з непрацездатністю громадянина чи втратою годувальника.

На сучасному етапі розвитку України пенсійне забезпечення є одним із найактуальніших питань в державі. Це пов'язано із кризою пенсійного забезпечення. До основних причин незадовільного пенсійного забезпечення відносяться: неспроможність існуючої солідарної системи забезпечити гідний рівень життя пенсіонерів, низький рівень заробітної платні, демографічна причина, рівень старіння населення України є найвищим у СНД, хоча й нижчим, ніж у більшості економічно розвинутих країн, але питома вага пенсіонерів у складі населення країни перевищує не тільки східноєвропейські, а й західноєвропейські стандарти.

В таких умовах вкрай необхідно була пенсійна реформа. Саме реформування пенсійної системи покликане покращити стан пенсійного забезпечення в державі. Відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» система пенсійного забезпечення в Україні складається з трьох рівнів: перший рівень – солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, другий рівень - накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, третій рівень - система недержавного пенсійного забезпечення. Перший та другий рівні системи пенсійного забезпечення в Україні становлять систему загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Другий та третій рівні системи пенсійного забезпечення в Україні становлять систему накопичувального пенсійного забезпечення [3, с. 20].

Таким чином, зберігається солідарна система, створюється загальнообов'язкова накопичувальна система, а також вводиться нова недержавна пенсійна система. Оскільки головним джерелом пенсійного забезпечення як у солідарній системі, так і в системі накопичувальних фондів, є відрахування від фонду заробітної плати, то необхідні зміни в оплаті праці.

Модель пенсійної системи має бути: цілісною, структурованою, динамічною, багатовимірною. Світова практика свідчить, що немає універсальних правил щодо формування та функціонування пенсійної системи, хоча конструктивні елементи цієї системи в багатьох країнах є ідентичними (базова, страхова та накопичувальна складові пенсії). Проте реальний зміст пенсійних інститутів (економічні і правові їх характеристики), структура і конфігурація (поєднання і взаємодоповнення) цих інструментів у кожній країні мають національний характер.

Пенсійна система відіграє велику роль у соціальному і суспільно-політичному житті держави, у фінансово-бюджетній системі країни, значно впливаючи на формування і перерозподіл грошових ресурсів у регіональному і галузевому аспектах, а також на стабільність усієї фінансової системи держави.

Пенсійна система має бути зрозумілою, привабливою і справедливою. Під успішністю її функціонування доцільно розуміти надання інститутом пенсійного забезпечення високого рівня виплат пенсіонерам.

Зауважимо також, що формування моделей національних пенсійних систем є результатом суспільної злагоди щодо принципів побудови, способів здійснення соціальної політики. Така згода складається під впливом економічних, культурних і національних традицій тієї чи іншої країни. Обов'язковою умовою організації будь-якої

пенсійної системи є створення державою правової, організаційної та економічної бази, яка б забезпечувала ефективне функціонування пенсійної системи.

Висновки. Таким чином, на основі аналізу сутності пенсійного забезпечення розкрито зміст поняття «пенсія», «пенсійна система», сутність та роль пенсійного забезпечення як складової соціального захисту населення та як суспільного інституту страхової системи. Саме через систему пенсійного забезпечення, держава відповідає за долю, добробут кожного громадянина.

Таким чином, на нашу думку, для подолання проблем в сфері пенсійного забезпечення слід досягти досягнути за рахунок: по-перше, підвищення фінансової платоспроможності пенсійної системи; по-друге, істотного зменшення неофіційної зайнятості та зменшення прихованого безробіття; по-третє, підвищення рівня заробітної плати та зменшення рівня безробіття; по-четверте, підвищення рівня пенсійного віку, враховуючи демографічну ситуацію в країні; по-п'яте, заборони впровадження нових пільг не підкріплених належним фінансуванням; по-шосте, раціонального перерозподілу видатків між Пенсійним фондом, Державним бюджетом та недержавними соціальними фондами.

Список використаних джерел:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / [уклад. і ред. В. Т. Бусел]. К. : Ірпінь : ВТФ "Перун", 2005. 1728 с.
2. Державне управління та державна служба : словник-довідник / [уклад. О. Ю. Оболенський]. К.: КНЕУ, 2005. 480 с.
3. Ріппа М. Б. Державне пенсійне забезпечення в Україні та шляхи його розвитку: автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.08 "Гроші, фінанси і кредит" / М. Б. Ріппа. К., 2007. 19 с.
4. Ричік Л. Пенсійна реформа та її фінансові наслідки. *Україна: аспекти праці*. 2004. № 5. С. 19-26.
5. Скуратівський В. А. Соціальна політика: навч. посіб. / В. А. Скуратівський, О. М. Палій, Е. М. Лібанова. К. : Вид-во УАДУ, 2003. 365 с.
6. Социальная политика: энциклопедический словарь / [ред. Н. А. Волгин, Т. С. Сулимова]. М.: Академ. проект ; Трикта, 2005. 688 с.
7. Волгин Н. А. Социальная политика : учебник. 2-е изд., стереотип. М. : Экзамен, 2004. 736 с.
8. Сучасний словник іншомовних слів: близько 20 тис. слів і словосполучень / [укл. О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк]. К.: Довіра, 2006. 789 с.
9. Стожок Л. Загальнообов'язкове державне пенсійне страхування в системі соціальної політики: автореф. дис...канд. екон. наук: спец. 08.00.07. К., 2007. 20 с.
10. Скуратівський В. А. Управління соціальним і гуманітарним розвитком : навч. посіб. / [авт. кол.: В.А.Скуратівський, В. П. Трощинський та ін.]; за ред. В. А. Скуратівського, В. П. Трощинського : у 2 ч. К. : НАДУ, 2009. Ч. 1. 456 с.
11. Шевчук П. І. Соціальна політика. Львів: Світ, 2003. 400 с.

REFERENCES

1. Busel V. T. (Eds.). (2005). *Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (z dod. i dopov.) [Great interpretative dictionary of contemporary Ukrainian language (with additional materials)]*. K.: Irpin: VTF "Perun" [in Ukrainian].
2. Obolenskyi O. Yu. (Eds.). (2005). *Derzhavne upravlinnia ta derzhavna sluzhba : slovnyk-dovidnyk [Derzhavne upravlinnia ta derzhavna sluzhba : slovnyk-dovidnyk]*. K. : KNEU [in Ukrainian].
3. Rippa M. B. (2007). *Derzhavne pensiine zabezpechennia v Ukraini ta shliakhy yoho rozvytku [State pension provision in Ukraine and ways of its development]*. *Extended abstract of candidate's thesis*. K. [in Ukrainian].
4. Rychik L. (2004). *Pensiina reforma ta yii finansovi naslidky [Pension reform and its financial implications]*. *Ukraina: aspekty pratsi – Ukraine: aspects of labor*, 5, 19-26 [in Ukrainian].
5. Skurativskiy V. A. (2003). *Sotsialna polityka [Social policy]*. K. : Vyd-vo UADU [in Ukrainian].
6. Volhyn N. A., Sulymova T. S. (Eds.). (2005). *Sotsialnaia polityka: entsiklopedicheskii slovar [Social Policy: Encyclopedic Dictionary]*. M.: Akadem projekt; Triкта [in Ukrainian].
7. Volhyn N. A. (2004). *Sotsialna polityka [Social policy]*. M.:Ekzamen [in Ukrainian].
8. Skopnenko O. I., Tsybaliuk T. V. (Eds.). (2006). *Suchasnyi slovnyk inshomovnykh sliv: blyzko 20 tys. sliv i slovopoluchen [The most important word list for plums: close to 20 thousand plums and received a word]*. K. : Dovira [in Ukrainian].
9. Stozhok L. (2007). *Zahalnooboviazkove derzhavne pensiine strakhuvannia v systemi sotsialnoi polityky [Compulsory state pension insurance in the social policy system]*. *Extended abstract of candidate's thesis*. K. [in Ukrainian].
10. Skurativskiy V. A. (2009). *Upravlinnia sotsialnym i humanitarnym rozvytkom [Management of social and humanitarian development]*. K. : NADU [in Ukrainian].
11. Shevchuk P. I. (2003). *Sotsialna polityka [Social Policy]*. Lviv : Svit [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 17.10.2018